

Yakın Doğu Üniversitesi

**Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**

Tasvir-i Efkar Gazetesinin İncelenmesi

**Murat Gürbüz
940795**

Danışman

Doç.Dr. O. Bülent Yorulmaz

Önsöz

Üzerinde çalışma yaptığım Tasvir-i Efkar gazetesi Sinasi tarafından İstanbul'da 28 Haziran 1862 de yayın hayatına başlamıştır. Sinasi avrupalıya gidince gazetenin yönetimini 200. sayıdan sonra Namık Kemal'e birtakmıştır daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem gazetenin yönetimini üstlenmiştir.

Tanzimat döneminde yayınlanan gazeteler, Tanzimat Edebiyatının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Makale, fıkra, haber, röportaj, sohbet, anı, şiir, deneme, hikaye ve roman türlerinin gelişmesinde Tasvir-i Efkar gazetesi önemli rol oynamıştır.

Bu gazetede;

- Hilafet ve Osmanlılar - Üleyman Nazif
- Reşit Paşa ve Tanzimat-ı Hayriye
- Yeni Osmanlıların Sebeb-i Zühuru - Ebu Ziya
- Mustafa Fazıl Paşa
- İstanbul'da Tanzimat ve Tezyinat - Ebu Ziya
- Anadolu'yu idare. - Süleyman Nazif
- Genç Osmanlıların İstihsal-i Meşrutiyette Ahrar-ı İran'a imdadı
- Yeni Osmanlıların Sebeb-i Zuhuru - Mustafa Fazıl Paşa

Bugünkü Türkçeye akartılmıştır.

Böyle bir çalışmaya bizi sevk eden ve yardımlarını esirgemeyen Sayın hocam Doc.Dr. O. Bülent Yorulmaz 'a teşekkür ederim.

Hilafet ve Osmanlılar

Son haftanın silsilesi şuuna -ihtimal ki hiç bir taraftan celbi dikkat etmeksizin iltihak eden iki hadise vardır ki, hem maziye, hem müstakbele şumul cihetiyle ve itikadımızca rayb-l-munun en mühimleri ecdadına dahil olabilir.

Bu olayın biri, hilafeti islamiye namına son olarak mısır'da tertip ve tedvif edilmeye teşebbüs olunan dolab-ı ihtiyal, diğeri guya payitahtımızın vukuatı ahiresi Hindistan'ın şimalinde mütemekki bazı Akvam-ı islamiyece layıkıyla tefehhüm ve telakku olunamadığından ahvali tedkik için Afgan umerasından Bahadır Han'ın Mısır'dan dersaadete vurudına teallük eden gilukaldır.

Devri sabıkın bazı erkan-ı istibdadı o maziye layık bir istikbale vücuda getirmek için Mısır'da Arapça neşr olunan gazetelerden ikisini ibadullahtan birahmane ahz ve gasb etmiş oldukları paralarla maksatlarını cezbettiler. Bir kaç günden beri bu iki mecra vasıtası ile Çar aktar-ı aleme isale-i çerkap fesat etmek istiyorlar.

Devri cedidin nakıl muasırı olmaktan ziyade, ferainei kadiminin name-i ağmali olmaya layık olan şu iki ceride-i Mısır'ının hür ve masum memleketimize duhulünü hükümeti meşrudai Osmaniye emrazı müstevliyenin vasıta-i sıraiyeti olan eşyayı mülevvisiye yapıldığı gibi bi hakkın men etti.

Vakti ile ve bin tariki nameşru ile makam-ı hilafete takrib ederek ve bilatefrik cins ve meshep herkesi ve bilhassa ehli islamı soyanların halen hilafet-i kuberayı vesile-i cerri menfaat daha doğrusu aleti şekavet etmek curetinde bulunmalarına herkes ve bil hassa ehli islam haret ve nefret eder. Maksatlarının ide-i napakile hilafeti mutahharaya temas etmek küstahlığında bulunan bu enkazı istibdadın sebebi teşebbüsatı ne aglayı kelimetillahtır, ne teyyidi şuruu Muhammedi. Otuzüç sene haşarata mecma ve müekkil olan o makama muallanın nezaheti haziresi bu ne beşan biar ve insafı kudurtuyor. Bu neşriyatı faside ve müfsideye karşı bilumum osmanlıların nasiye-i vakarında numayan olacak çini nefret ve telinin mumasilini, bilimum muvahhinin, initafkah envar-ı iman olan cebah-ı bakı derhal izhar edeceğine eminiz. Munsıf ve bi taraf olmak şartı ile hiçbir kavim ve hiçbir fert inkar edemezki; Hilafet-i İslamiyye bugün Hanedan-ı Ali Osman'ın bir hakkı muktesebi meşruidir ve bu hanedanın sahaif hayatı alude-i levsi musavi olmayan her uzuv mükevremi, nöbeti hilafet zatına geldiğinde, (Emir-il-Mü'minin) ünvanını sername-i ilkab-ı saltanat ve mübahat etmek hakkına maliktir.

Hilafet-i nubuvveye müktedir ve münevvir hülefanın ilde-i azmi ve ta'ziminde bulunduğu zaman liva-ı ul-hamd islam hergün bir kişveridiyerde temevvüc saz-ı zafer ve biladı islam-ı imran ve irfan ile memaliki saireye karşı serefraz ve muvakkır idi. Abbasilerin tedricen ve mütevaliyen duçar olduğu zaaf ve inhitad inkiraz ile hitame ererek seriri hilafeti müşrikin Tatar'ın pamal tecavüzü oldu. Halife-i vakt ise fakr-u ızdırabına Kahire medreselerinden

birisinin metruk ve münsar bir köşesinde ağlatmaktan başka hiçbirşey yapamadı.

Hilafetin bu sukut ve felaketi tam üç buçuk asır devam etmiş ve birbirlerini doğramkatan başka bir şey yapmayan ve düşünmeyen düvel ve aku amı islamiye uzaktan seyirci kalmıştı!...

Selimi evveller zeres-i cihan olan şevket ve Saltanat-ı Osmaniye'yi hilafeti islamiyenin hikmeti taalisine mutevaziane arz ettiği gün Alem-i islamdan bir sadayı şevk ve şükran yükseldi. Halife-i Rasul-ül-Allah'ın hutbelerde okunan namını artık inin-i fakr ve acz değil, lüle-i şan ve zafer-i tebcil ve tetvic ediyordu. Bu intika-ı musibi yalnız saon Halife-i Abbasi mütevekkil al-Allah değil, bilumum akvam ve umerayı islamiye tasdik etti. Hatta o zaman Hindistan'ın ve belki bütün cihanın en büyük hükümdarlarından olan Ekberşah Al-ı Timur'a mensub olmakla beraber oğlunu teyminen (Selim) tesmiye etmekle Halife-i bilhakkı vakte arz hürmet ve meftuniyet etmişti. Bu kadar ali ve mukaddes bir hakkı hiçbir vakit bir takım avraz ve ihtirasat veddiyenin pamal-ı taavvuzu atamaz. Bugün bir mütenebbi, bir mütemehdi diyar-ı islamda nasıl istikbal olunursa hanedan-ı Ali Osman'a karşı davayı hilafet edecek bir müzeviride o suretle müstahak-ı kab olur. Bahadır Han'ın şehrimizi ziyaret etmesine gelince: Eğer vatanımızda seyr ve seyahat veya memleketimizin her halde Afganistan'a metfuk olan müessesat içtimaiye ve medeniyesinden vatanına emsile-i imtisal götürerek iki medeniyet ve siyaseti birbirine takribe vesatad için gelmiş ise müsafiri muhteremimize rasimei hoş amediye ihlas ve muhabbetle iğfa ederiz. Yoksa bilmem hangi diyar ve akvamın tasihi zehap ve teskini heyecanı gibi manevi bir murakabe-i müstakbelenin ihtimal-i tehdidine karşı sükut etmek hür ve müstakil bir hükümet ve devlete sahip olmak itibarı ile bizim için kabil değildir.

Biz osmanlılar akvam ve anasır-ı mühtelifeden müteşekkil ve yekvücut bir heyetiz. İzzeti nefsi Osmanı, bakdema vukuu bulacak her müdehaleyi, herhangi taraftan vaki olursa olsun ve ne şekil ve maksatta bulunursa bulunsun serhatti memlekette tevkif etmeye çalışacaktır. Biz bunu devletimiz için hem şeref hem vazife addederiz.

Asya'nın vasat ve cenabında mütevatdın din karındaşlarımız mütekkerad-ı siyasiye ve içtimaiyemizi tedkik ve tağkip etmek istiyorlarsa maateessüf pek geç kalmışlardır. Otuzüç sene müddet-i istibdatların en takatşikenini altında ezildik. O zaman şehrimize gelenlerin ekseri bizi ezen pençeyi ezerek caizelerini almaktan başka bir şey yapamaz. Ve hatta önündeki elvahı fecaata karşı bir nişane-i teellüm ve terahüm bile göstermezdi. O menhus çadırlarını kurduğu zaman şimdi vakayımızı yakından tedkik etmek isteyen doslarımızdan ne müavenet gördük!...

Düşman müştereki oralarca işgal için Afgan'a giden Heyet-i Osamniyenin veche-i ikaz ve niyazına Eyüp Han Kabil şehrinin kapılarını kapamıştı!...

Geçmişin her hatırası bizim için bir çerihadır, burada tazelemek istemeyiz. Yalnız muğayır şurup ve hak bir davayı müzevvirle tarihi islama bir sahife-i nevini alem ilave olunmasın. O tarihki mali kadar mesaibide muhtevidir!...

Süleyman NAZİF

Reşit Paşa ve Tanzimatı Hayriye

Yeni gazetenin-Takvimden Bir Yaprak-Senamesi altında neşrini itiyat ettiği letaifi tasvvurat ile ülfet edenler hiç şüphe yoktur ki ekseri fıkralarında mündemiç olan nukatı dakikadan istinbak ettikleri maaniye ekseriye pek ciddi yazılmış makalelerde tesadüf edemezler.

Bilmem hatırlardamıdır! Kılıç alayının ferdasına müsadif olan ikiyüz altmış bir numaralı nüshadaki takvimden bir yaprağın ihtiva ettiği - Büyük Pederle Hafid arasındaki mukaleme tarihi siyasimiz nokta-i nazarından minelbab ile mihrab - ahvali ruhiye-i milleti gösterir bir miret hakikattir.

İşte Fıkra:

“ Dün yaşlı başlı bir adam yedi sekiz yaşlarında bir çocuğun elinden tutmuş, Beyazıt’a doğru gitmek üzere Balmumculara kadar gelmiş, buradan öteye geçememiş. Bir aralık Reşit Paşa Türbesi önünde bir kıyıda sıkışmış kalmıştı.

-Çocuk soruyordu:

-Ağa Baba, sen Kılıç Alayı gördün mü?

-Görüm yavrucuğum; rahmetli babanda görmüştü.

-Yeni hünkar buradan mı geçecek?

-Ağa Baba! Bu türbe kimin?

-Reşit Paşa’nın.

-Reşit Paşa kim?

-Sana nasıl anlatayım: Devlete, millete hizmet etmiş büyük bir adam.

-Ya!!...

Biraz sonra oraları pek kalabalıklaştı, Beyazıt tarafından itilip kalan halk, şiddetli bir ceryan hasıl etti. Büyük peder torunun elinden çekerek divan yoluna gitmek istedi. Çocuk buradan ayrılmak istemiyordu. Dedi ki:

-Ağa Baba buradan ayrılmayalım. Alay buradan geçerken hünkar ve gelen paşalar elbette Reşit Paşanın türbesi tarafına bakacaklar. Yüzlerini iyi görürüz!...

Bir çocuk lisanından masumane eda ile söylenen bu sözlerle ifham edilmek istenilen manayı acaba, okuyanlardan kaç kişi istifham etmiştir? Yoksa katibinin yazacak bir şey bulamayıp ta (lakırtı kıtlığında asmaları

budamak) kabilinden bir şeyler karalamak istemiş olması mı hüküm edilmiştir.! Bize kalınca ikinci ihtimal daha kuvvetlidir.

Şüphe yoktur ki Reşit Paşa, bu devletin en büyük adamlarından biridir. Çünkü Avrupa'nın Devlet-i Osmaniye hakkında yüz seneden beri beslediği itikadı sakımın, tehlikesini herkesden evvel idrak ile refi esbabına teşebbüs etmiş ve binaenaleyh saltanatı sine-i düvel-i muazzama adadına ithal için iktizayı asr üzere lazım olan ıslahat-ı mülkiyenin duayemeni (tanzimat-ı hayriye) namı ile vaaz ederek, milletin evliya-ı niamı sırasına geçmiştir.

Zamanımızın inkilabat ve terakkiyatına şairane ve müteessirane bir nazarla müşahade edenler bir kere vatanımızda iki üçyüz seneden beri dökülen hunu nahakları, müsadere olunan malları, pamal edilen namusları düşünüyor; bir kerede tanzimatı göz önüne alırsa, Gülhane Haddını Hukuku beşerin muhafazası için yapılan taahhüdatı adaletten addeder.

Halbuki tanzimat, hattı zatında hukuka müteallik değil, sırf siyasi bir eserdir.

Vakıan zahirine bakılınca herkesin hayatına, malına, ırzına kafil olmak için yapılmış zannolunur. Hakikat halde ise devletin hayatını temin maksadıyla ilan olunmuştur. Çünkü Avrupalılarca devletimizin hatime-i hayatına hüküm ve imza olunmak mükarrer idi. Gülhane Hattı, bazılarının zannı gibi Saltanat-ı Osmaniye için bir (şartname-i esası) de değildir. Yalnız< şartnamei hakikimiz olan şer'i şerifin kavaidini t'yid ile beraber Avrupanın fikrine muvafık bir kaç tedabiri idareyi müeyyid bir beyannameden ibarettir.

Gülhane Hattı, eğer mükademesinde te'sisi müddia ettiği ahkam-ı küllüye-i şeriye-i, yalnız emniyet, can ve mal ve namus ile tefsir edildiği hürrüyet-i şahsiyeye hasr etmeyerek, hürrüyet-i efkar ve hakimiyet-i ahali ve usulü müşevveret gibi bir çok esasları dahi kamilen ilan etmiş olaydı; o vakit Hilafet-i Osmaniye için bir şartname-i esası hükmünü alabilirdi.

devrede bulunanların rivayetiyle de sabittir ki, millette hukuku asliye ve siyasilerini iktisab fikri değil, idrak hassası bile mefkud olarak, yalnız ırz, mal ve canın her ne tarik ile olursa olsun tahtı zamanında bulunmasını temniden başka bir mutlip ve muddia mutasavvır değildi.

Reşit Paşa Tanzimatı kendi hayatının muhafazası için neşreyledi, diyenlerde vardır. Bu rivayetin sıhhati farz olunca ne lazım gelir? Öyle bir zaman içinde Gülhane Hattını ilan edecek kadar dirayet ve cesarete malik bir adamın vücudu hiç olmazsa o hattı hümayun kadar nafi değilmeydi?

Reşit Paşaya atf olunan ta'rizlerden birde Tanzimatı Avrupa düveliyesine tevdi etmesidir. Acaba Reşit Paşa Tanzimatı Avrupa tahtı kefaletini vermeyip te ne yapmalıydı? O hattı tahrir ve ıstar edeni uhud ve imanınamı, yoksa ulemayı kefaletle zamanına mı terk etmeliydi?

Ulemada siyasetiyle mükellef oldukları ahkam-ı şeriata umerayı muraad ettirecek kudret mevcut olsa idi, zaten mezalimden eser kalmaz ve binaenaleyh ilanı tanzimata da ihtiyaç görülmezdi.

Daha sekiz mah-ı mukaddem kısmı bari ile te'yid edildiğine kanaat getirilen meşrutiyetin, bir buçuk ay evvel gördüğü darbe; bize yetmiş beş sene evvel için daha şedit haller vukua getireceğine olsun ihtimal verdiremez mi? O halde Reşit Paşa Tanzimat-ı Hayriyeyi Avrupa'nın kefaleti duveliyesine tevdiye isabet etmemişte kabahat mi etmiştir? Hatime-i makale olmak üzere yine tekrar edelim: Reşit Paşa bu devletin bakasına hikmet edenlerin en büyüğüdür.

Ebul Ziya

Yeni Osmanlıların Sebebi Zuhuru Mustafa Fazıl Paşa

Fil-Hakika Nur Gazetesi buna bir dereceye kadar muvaffak olmuştur. Fakat bu muvaffakatı bir defaya munhasır kalmakla beraber, Mustafa Paşa için mucip memduhiyet bir şekilde zuhur ettiğinden mağlubiyet, hasımlarına teveccüh etmişti. Mustafa fazıl Paşa'nın Nur Gazetesine mektubu:

"Direktör Efendi!

Nur Gazetesin 1 Şubat tarihiyle neşr olunan nushasını gördüm. Muradım gazete mubahasatını takip deyil, muhabirinizin verdiği havadisi tashihdir. Benim bir şirketi sarrafiye teşkil edeceğimi ilan eden gazetelerin ifadatını her nekadarkı efkârı amme dahi red edersede buna kanaat etmiyerek ben ahi katibi hususiyem vasıtasıyla tekzibine mubaderet eyledim. Bu gazeteler, yine (o pihaym) kompanyasıyla olan ahz ve itam üzerine bir takım aracıl neşr etmektedirler. O muhabirler yakinen bilmelidirler ki, ben mesalih zatiyemi terk ederek, şu sırada mensubuyetiyle müftehir olduğum devleti muazzama-i Osmanienin, giriftar olduğu bahran idareyi bertaraf idecek vesaili istihzar ile iştiğal itmekteyim.

Masalihi umumiyenin mesalih-i zatiyeden mukaddem olduğunu bilmeğe mubayenet mezhebiyenin tesiri olmamak lazım geldiği, umuman itiraf ve tasdik olunur. Binanaleyh insan olanda ıslahat ve vatan gayreti bulunmak iktiza eder. Messubiyetiyle müftehar olduğum Osmanlı Milletinde efkârı cedideyi teşkil eden erbabı şebabın dahi muradı budur.

Şu efkârı mürevvec olanlar, ne tedbiri bırakıp yalnız (Kader böyle imiş) demekle vakit geçirirler, neden ümidi kesip me'yus olurlar. Girit ihtilali vesair iğtişâşat ise bu zevatın efkârı sabitesini ihlal idemez...

Mustafa Fazıl

O zamanki matbuatı Osmaniyeden birinin mulahazası

"Bu tezkirenin bir fıkrası vardır ki, milletin ahualı zatiyesini düşünenler için sureti mahsusada dikkate şayan görünüyorlar. Buda Osmanlı milletinden efkârı cedide indinde mesalihi umumiye, mesalihi zatiyeye muraccâh

tutulduğuna dair olan fıkradır. Efkarı cedide ashabı zatı mektupda "Türkistan'ın Erbabı Şebabı" unvanıyla yad olunmuştur. (!)

"Avrupalılar, Osmanlıları vukuf sarf ile itham iderek şark meselesi hakkında bir takım teşebbüsâtı resmiyeye dahi kalkışdıkları sırada erbab-ı şebabın zikri hayrı gazelerin lisanında dolaşmak, şüphe yoktur ki oralarda nazarı taaccüple görülür; fakat bizce mebahısı bedihiyedendir."

"Kurnı cedidde bulunanların temyizi nasıl inkar olunur? Mülkümüzde müessir ilmî ve medeniyenin her hangi cihetinde bir cüz'i terakki göründü ise, belki yüzde doksanı onların semere-i himmeti değil midir? Vakıan bu terakkinin zamaneye nisbetle pek cüz'i olduğumüsellemidir; amma şurasında munsıfane düşünmek lazım gelirken, esbabı tahsilimiz hiç hükmündedir, mesai-i zatıyeden olsa olsa bu kadar istifade olunabilir."

"Hasılı, Erbabı Şebabı milletin murad-ı afiyesidir. Onda ne kadar terakki görülürse bizce ahya-ı vatan ümidi o kadar kuvvet bulmak lazım gelir."

"İşte bu sebeptendir ki memaliki mahrusanın ahvaline layıkıyla vakıf olanlar, herne türlü arıza zuhur etse yine milletin fuyuzatı atiyesinden kat-ı ümit etmezler."

"Avrupalılar varsın Osmanlıların saadet halini mezarda addetsin! İndimizde malumdur ki, o mezarda deyil, henüz rahmı maderindedir. Bir kerre daye-i terakkının ağışu terbiyetine düşüpte teşuü nemaya başlarsa, fıtratında olan istidada göre az zamanda cemal-i kemaline alemleri hayran etmek me'mulu kavidir."

Mektubun bu suretle Türkçe matbuatla görülmesi gönüllerde şevk ve meserretle karışık bir ümidi taze uyandırmaya sebep oldu. Çünkü 1867 senesinin evailine müsadif olan bu günlerde erbabı hamiyeti dilhun edecek hadisat birbirini veli idiyor idi: O günlerde idi ki, Belgrad kalesinin Sırbistan'a terk olunduğu (Hükümetin ahfayı vukuat politikasına rağmen) gazetelerin sütunlarında görülüyordu. Ve bir seneden beri ateşi ihtilal ile harabezara dönmüş olan Girit ceziresinin, üçüncü Napolyon tarafından -sureti hayr hahanedel- Yunanistan'a terki tavsiye olunduğu yine o günlerde şayı olan havadisden idi.

Mesaili siyasiye hakkında gazetelerden bir ikisi her türlü mesuliyeti göze alıpta bazı ifsaatlarda bulunmadıkça kimsenin ahvali siyasiye hakkında malumat almasına imkan yok idi. Memleketin zararına olan her şeyi halktan ihfa olunmak ve ifşasına mecburiyet görülen bazı vuatı siyasiye ise, gayet ehemmiyetsiz bir şekilde ilan edilmek usulü, o zamanda dahi cari idi. Hasılı mesaili cariye hakkındaki istilaatı millet, bir iki gazetenin himmeti cüretkaranesine kalmıştı. Çünkü koca pytahtta -zaman ve mekanın mazhar musadesi olmuş bazı evladı ekabir müstesna olmak üzere- Fransızca bilenler hemen tercüme kalemine münhasır idi dinebilir. Hatta o kalemde dahi -söylememek şartıyla- bilenler madud idi.

Beyoğlu halkından bazı şarkılaşmış frenkler ile ihtitacı olanların daire-i ittilaatı, ekseriyet içinde bir istisna teşkil ederdi. Binanaleyh onların -gıs ve semini havi olmakla beraber- verdikleri havadisden istifade idiliyordu.

Ez cümle o tarihin en mühim havadisinden biride, Mustafa Fazıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz Han'a hitaben neşr etmiş olduğu Fransızca bir mektup idi ki, bunu an aslı Cezair seba ahalisinden olduğu haysiyetiyle İngintove tabiyatını muhafaza etmiş olan (Reflakı) isminde bir rum neşre himmet etmiş idi.

Bu zat, ta Reşit Paşa devrinden beri vükalayı saltanat sine ile süferayı ecnebiye arasında hatta vasl teşkil eden eşhası mühimmeden idi. Mamafi Osmanlı muhipliğini zerre kadar ihlal etmemiş bir sahibi namus olduğunu burada zikretmek benim için bir vecibedir. Çünkü bu zat ekkarı ceyyide ile tanvirniğah ibtisar etmeğe layık gördüğü erbabı şebap ve istiğdada daima irae-i tarıkı marifet ider ve istikbalı milletin münhasıran gençlerin dirayet ve marifetiyle müferafık bulunacağını ifade ile nevresideğanı vatanu meslek ve terakkiye teşvik eylerdi.

Bu mektubu Sadullah Bey ile Kemal Bey'den birinin tercüme etmesi kararlaştırıldı. Vefa'da Ahmet Efendi Konağında birleşilmek dahi cümle-i mükerrirattan idi.

Bu Ahmet Efendi, ashabı hamiyetten karantina katibi olan Ahmet Efendi'dir ki müahhiren mabeynin şifre kitabesinde iken vefat etmiş olan Asım Bey'in pederidir.

Asım Bey, o tarihte Bab-ı Ali tercüme odasında Kemal ve Sadullah Beyler'in itimadını kazanmış gençlerden idi. AsımBey'in evailiahvali her türlü itimada şayan idi. Ahibbaşına karşı daima bir samimiyeti fedakarı perverde idi. Havsala-i emanetine tecdi edilen bir sırrı, dünya ve maiyahı verseler ifşa etmez ve memleketin mucip selameti olacak mesaili içtihadıyenin intisarına vasadattan eba etmezdi.

Binanaleyh 1283 senesi gurre-i zilkadesine müsadif olan Cuma günü öğleden mukaddem bu konakta birleşildi. Mektubun aslı olan Fransızca nüsha-i matbuası ortaya konarak, evvelen bir iki cümlesi Kemal Bey tarafından tercüme edildi. Ve o cümleler Sadullah Bey tarafından dahi aynen tercüme olundu. İkiside okundu. Kemal'in lisanı beyanıyla, Tasviri Efkardaki neşriyatından dolayı havas ve avam ülfet etmiş ve uslubu müzeyyen müntesibini marifetin zuyuru hafızası bulunmuş olduğundan, mektubu tercüme etmesi mahzurdan hali görülmedi. Çünkü derhal kimin kalemi marifetiyle tercüme edilmiş olduğu anlaşılacak idi. Zira her cümlenin altında tabiri marufi üzere (Kütübe Kemal) okunacağına- ıştibah yok idi. Binanaleyh (Tradiksiyonliber) yolunda cümle be cümle Sadullah Bey'in tarzı inşası herkesce malum olmadıktan başka, bu tercümede ihtiyar ettiği uslubu ifade dahi, tercüme odasınca müttehızı olan uslubu kitabete tamamiyle muhalif bir yolda idi.

Bazı ibarelerin medlulunu ifam edecek tabiratın kabul ve istimali ise; ikisi arasında müzakere ve mübahasa suretiyle tayin ediliyordu. Mektubu Sadullah

Bey bu abdi acize imla tarikiyle tercüme ediyordu. Bir taraftan yazıyordum. Diyer taraftan AsımBey hattı ta'lik ile eczalı kağıta üzerine beyaz ediyordu. Çünkü litoğrafya ile basılacak idi.

Tercümeye saat sekizde başladı; gece yarısında hıtam verdi. Tabi itinayı mahsus ve hattı talik ile yazıldığından tebizi iki gün sonra ikmal edilerek o tarihte hürriyet-i efkarın engayrettar hadimamanından olmak hissiyetiyle Yeni Osmanlıların - merci münferidi bulunan (kura deryan) sahibi (Janpieteri) marifetiyle Beyoğlunda (koyul) namında bir Fransızın litoğrafya matbaasında ellibin nüsha olarak tabına muvaffakiyet hasıl oldu. (İşte Yeni Osmanlıların İstanbulca müehhiran ihraz ettikleri fütühatı mütevaliyenin mukaddemesi bu mektuptur ki o zamanın vesaiti neşriyesi hakkında malumatı mahsusası olmayanlar, bu muzafferiyetin azami muzafferiyet olduğu hakkındaki ifadati bugün nazarı hayretle kurlarsa mezundurlar. Mektup basıldıktan sonra her türlü tecavüzat tahriyattan masumuyetine binaen Koryedünger matbaasına nakil edildi. Tasviri Efkar müstahdemininden Yuduf Ağa ile Şakir isminde Şinasi'ye mensup bir delikanlı ve Beyazıtta Kağıtçı Hacı Kadri Efendi, tersane muhasebesi kütübesinden olup Tasviri Efkarın zirine, (sahibi imtiyazın vekili) imzasını koyan Raşit Efendi isminde bir sahib, Hamiyet ve Beyoğlunda (Danyal Silagi) namında Macar mültecilerden bir kitapçı ve Tasviri Efkar sermertebi Rıza Efendi ile biraderi Rifat Efendi ve bu abdi aciz risaleleri birer birer evlerimize nakil ederek her birimizin itimat ve emniyeti olan ahipbamız ile birlikte sabahları salatı fecri eda için, Ayasofya, Sultan Ahmet, Beyazıt, Süleymaniye, Şehzade, Fatih camilerine devam eder ve paket paket kayyunlara verir; bu suretle cemaati müslümüne tevzi ettirir idik.

Bundan başka her gün cebimizde birkaç nüsha büküp kor ve muhtacı irşat gördüğümüz bazı ahip bamıza verir idik. Çünkü ince kağıda basılmış onsekiz sayfadan ibaret bir risalecik idi. İşte bu tarik ile İstanbul'da ellibin risale onbeş gün zarfında kamilen neşr olundu.

Şurası muhakkaktır ki o tarihte ahlak-ı umumiyedeki kalemin dahi bu neşriyatda tesiri küllisi görülmüştür. Çünkü casusluk rezilesini irtikap edecek eşhası sefire henüz rahmi madere düşmemiş idi. Hatta casus kelimesinin etrafı reda etine mebni hüdcetinden vikayeten hırsız ve katil arkasında gezen zabıta memurlarına bile (tebdil) denecek kadar ahlakı fazilemiz muhafaza oluyordu. Binanaleyh hükümet katan naşir ve mevzualarından haberdar olmadı ve bunu da Mustafa Fazıl Paşa mehumu servet ve iktidar ile ahraz ettiği muzafferiyattan addedildi. Halbuki o günlerde Fazıl Paşa merhum ile Yeni Osmanlılar arasında katan ve katibeden münasebet yok idi. Belki onu takip eden bazı vakayı ilcası ile yirmi yirmibeş gün sonra münasebet usule gelmiştir.

Suret-i Mektup

Elyeu Paris'te ikamet üzere bulunan devletli Fazıl Mustafa Paşa hazretleri tarafından Hakıpay Hazreti Şahaneye takdim olunan arızanın tercümesidir:

Padişahların sarayına en güç giren şey doğruluktur. Onların etrafında bulunan kimseler, doğruşuğu kendilerinden bile saklarlar ve çünkü bunlar hasr-ı inzar eyledikleri hükümet lezzeti içinde ve merkezinde yaşadıklarından, ahalinin çektiği zahmet yine ahalinin tembelliklerindendir; zannederler ve devletlerin zafa düşmesi çaresi bulunmayan vukuat-ı kevnîyedendir zahminde bulunurlar.

Hayalatı fasideye düşmelsizin doğruluğu görmek için cesaretli bir sadakat lazımdır ve doğruyu padişaha söylemek için daha ziyade sadakat ve cesaret ister. Bu sadakat bendenizde hiçbir zamm eksik olmadı. Bunu ispat için gerek zatı şahanelerin ve gerekse bendenizi diyar-ı gurbete nefi ettirmeye sebep olanların hafızalarına müracaat ederim. Vakıam bu sadakatın ve zatı şahanenize derkar olan ihtisasımın asarı alenisinin göstermek yani vatanımızın ıslahını ve belki daha doğrusu tekerrür hayatını müstelzim olacak münasip hitmette elime geçmedi. Lakin devletinizin yüzünden nikabını kaldırıp idarenin sietini ve hükümetinizin yaralarını zatı humayunlarına en evvel bendeniz arz eyledim ve bendenizin cümle-i efkarın zatı şahanenizin hitmetinize münhasırdır. Gerek zatı hümayununuza ihlasımdan ve gerek vatanımca muhabbetim olduğundan zahirde ve batında bizi muhasara eden fenalıkları uzaktan seyre asla tahammülüm kalmadı ve kalbi şahanenizin muttasıf olduğu fart mürüvveti meczumum olmayla daha vakit var iken bir çare bulunup kendimizi kurtarmaklığımız için şu fenalıklardan hiç birini ketm etmeyerek birkere daha ifade eylemeyi vazife-i tabiatından ad eyledim.

Şevketli efendim! Devletinizde Hristiyan tabaanın ihzar eyledikleri ihtilal eserleri bil cümle bizim hariçteki düşmanlarımızın fesadatıdır. Bununla beraber idareyi hazıranın dahi metani kilisi vardır; zira bir zamanlar icrasında beis olmayan hareketler bugünde her cins tabaya zülüm ve kadir görünür. Avrupalılar zannederler ki Türkistan'da zülüm gören ve bela çeken ve her türlü tahkir olunan yalnız hristiyan milleti mahkûmesidir. Halbuki böyle değildir. Müslümanlar ki ecnebi devletlerin hiç birisi onları himaye sadetinde bulunmaz; onları mileli gayrı müslimeden ziyade, ezilip harap olmuşlardır. Müslümanlar muttasıf oldukları merdane sabır ve intizar ile şimdiye kadar bu belaları çektiler. Avrupalılar ise bunu bilmezler ve halbuki müslümanlar zimamı hükümet elinde olan zat-ı şahanenizin kanından olmalarıyla tahtı saltanatınıza olan muhabbet mutabatlarını evamürü kuraniyeden addederler.

Devamı Var!

İstanbul'da tanzifat ve tezyinat

Bundan otuzsekiz sene mukaddem neşr olunan gazetelerden birinde payitahtın tanzifat ve tezyinatı hakkında gayet ciddi ve ciddi olduğu kadar mütehekkimane bir lisan ile güzel bir makale ve bir de istida ve mukavelename suret-i ilan olunuyordu:

“ Bir memleketin tanzifatı hıfzı sıhhatin azami esbabıdır. Biraz akli olupda (kolera) İstanbul'a her geldikçe Balat ve Kasımpaşa ile Beyoğlu ve büyükderede gösterdiği tesiratin farkına dikkat edenler için bu davya başka bir delil aramak lazım gelmez.”

Fil hakika koleraya Hindin (Ganj) nehri nasıl mevlüt itibar ediyorsa Kasımpaşa deresi de bu maraz-ı müthiş mehdinemevvi olarak gösteriliyordu. Hatta kolera'nın İstanbul'u her defa ziyaretinde (Kasımpaşa deresi) namıyla gazetelerde bir bahsi mutavvil küşatı ediliyor. Bir çok projelerden layihalalardan, teşebbüsâtı tedhiriyyeden bah solunur. Kolera inkısar-ı kuvvet ettikçe teşebbüsâtı tedhireye mebahası dahi yavaş yavaş hızını alarak nihayet kolera saha-i tahribatını terk ettiğini mütaakip oda meydanı bahisten çekilir. İşler hep ondan evvelki hale avdet eylerdi.

Bizim ahval-i ruhuyemiz ile suret-i mahsusada mutevağğı olanlara nihan olmamak gerektir ki umumu sekine-i şark indinde vukua gelen her hadisenin tesiri, o hadisenin devamı müddetine münhasırdır. Hadise bertaraf olur olmaz tesiride beraber zayıll olur. İşte memaliki Osmaniyede ciddi ve nafi ve lazım olan şeylerden hiç birinin suret-i mükemmelede vücuda getirilmemesinin sebep-i hakikisi budur. Eğer bize bir hadisenin vukuundaki taahsüsümüzden sonra o hadisenin bir ikince defa zuhuruna, kablel vuku care ilaç tedariki hissi, telkîh olunamaz ise itimat etmeliyiz ki hiç bir şey yapmaktığımızın ihtimali yoktur.

Bu telkîh ise her hadiseden ibret bin olmak her lazıme-i medeniyeyi o lazıme-i kabul veya ittihaz eden akvam-ı müterakkıyenin gördüğü ve düşündüğü gibi görüp düşünmeğe alışmaktan ibarettir. Makale mevzu edildiği bahisde vechi ati üzere devam ediyordu:

tanzifatta Kemal ise bieyyihal teyzinata ihtiyaç gösterir. Toprak sıvalı evlerle mihat olan iki arşın vüsatlı yılankavi sokaklar, hiçbir vakit muntazam kaldırım döşenmez. Muntazam kaldırımı olmayan sokaklar hiçbir vakit laşeden, çerkaptan kurtulmaz.

Laşeden, çerkaptan bir memlekette ise hıfzı sıhhatı insanın hayatı maddiyesine lazım ise teyzinatta hayatı maneviyesi için elzemdir.

Efradında Ayasofya Camiini ve (tuylori) sarayı inşaya iktidar ile mecbul ashabı marifet bulunan nevi beşer, tahta kulelerde ve topuklarına kadar çamurlarda yuvarlanmak için yaradılmamış olduğuna itimat etmek lazım gelir.

Alemidar mihnettir. Fakat dar mezellet değildir. Adem her meşekkati çeker, fakat her saadete nail olmak hakkınada haizdir.

Akıl, fenayı alemini düşündüğü zaman, dünyalara sığamayan bir tahakkümü mutlak iki arşun mezarına, bakarak mütenebbih olmak lazım geldiği, bakayı nevfını tasavvur ettiğivakit dahi, vücudunu bir avuç topraktan aziz adetmiyen bir halife-i adilin inşa ettirdiği (el-Hamra) sarayından ibret almak iktiza eder.

Görülüyorki makale gittikçe ciddiyetini ve o nisbetle letafetini arttırıyor ve o zamanın ashabı izanına ne gibi delail ve emsal ile fikri imar telkih ediyor:

" Beytil mukaddesin banisi, her hadiseden fenayı alem duyulur bir nebiyi zişandır.

Dünya durdukça başkasına hükmoluna bilecek asar-ı celileyi medeniyet alemine yadigar eden sahibi himmetlerde bizim gibi ve belki bizden ziyade kendi vücutlarının fenasını idrak etmiş birer insandır. Bize bu tahta çadırlar içinde oturmayı şeriat mı teklif ediyor? Billah değil.

İslam, Kısra ve Kayserin kasırlarını itina ile mübeşşir oldu.

Koca payitahtı saltanatta dükkan namı ile fare delikleri, hane ünvanı ile tahta kehlesi yuvaları yapmak Osmanlılık vazaifinden midir? Namusu millet hakkı için değil! Şu gördüğümüz Ali camileri zengin hanları Osmanlılar vücuda getirdi.

Üçyüz sene evvel vefat etmiş bir gazinin türbesine bakılsın, hayatta olan bir şeyhülislamın konağından muhkem ve muntazam görünüyor.

Makale hep bu yolda mukanni misallerle müttiasını ispata çalıştıktan sonra nihayetlerine doğru sokaklara nakli kalam ederek şöyle söylüyor: " Gündüzleri sokak namında olan bu mezlekalar ubara mecburiyet nedir? Geceleri sokaklardaki zulmet ne zamana kadar devam edip gidecek? Zulmeti kabri dünyada mı göreceğiz? Geceleri, gündüzleri yangın muhlikesinden çektiğimiz felaket el vermez mi?; azab-ı narı dünyada mı idrak edeceğiz?

Sokaklarda nezafet yok. Ufunetten canlar telef oluyor. Vücutları sıhatten kalıyor.

Memleketimizde tezniyat yok kendini geçindirmeye muktedir olanlar, ömrünü bahtiyarane imrar için diyar-ı ecnebiye gidiyor.

Zaten vücudu siyasimiz ve gecelerimizin verdiği mecburiyeti ihtifadan dolayı yarı ömrü baygın geçmiş bir masruğ heyetinde iken yaz gecesini, gündüzünü, işine ve asayişine taksim etmiş ve terbiye-i akıl ve hıfzı sıhhatin esbabını bulmuş ve sahihul aza, sahihuletuar bizdeki guyur tavrında olan milleti mütemeddineye mesleki terakkide nasıl yetiştirilebilir?

İhtimal ki memleketin bu halide yine memlekette parafıkdanına haml olunur. Medeniyeti para hasıl etmez, parayı medeniyet hasıl eder.

Bir kerre saadeti bahsimiz olan tanzifat ve tenziyatı ele alalım.

İstanbul'un tanzif tezyinine kafi, İstanbul'da para bulunmaz mı? Tatalımki bulunamazmış, bunun için başka tarafta sermaye tedarik etmek kabil değil mi?

Dediten sonra o tarihte mühim bir şirketi inşaya tarafından vaki olmuş olan teklif ile şevait-i natık mukavele ve istidanameyi (-ki bugün dahi bir fikir edinmek için işe yarayacağında şüphe yoktur-) neşreylemiştir.

Şu hakikati söylemeye mecburuzki, bu istina ile şart namenin mevat esasiyesi katan nazarı itibara alınmamış fakat Mahmut Nedim Paşa tarafından ellibin lira rüşvet talep olunmakla kampanya böyle bir teklif üzerine henüz mukaddimede iken neticeyi istidarak ettiğinden, tessebbüsünden sarf nazar eylemiştir.

Ebu Ziya

3 Haziran 1909

Anadolu'yu İdare

Devri sabıkı nefsinde temerküz ettiren şahsı her hareketten nefsi için bir ihtimali kast ve helakı tevehhüm eder ve bu sebeple merkez ve vilayetin bilumum hareketini bizzat idare ve mürakabe etmek isterdi.

Bizim gibi vesaiti ihtilalı perişan olan bir heyet-i içtimaiye değil en muntazam cemiyatı mütemeddeninin bile böyle müsevvîs ve müşevviş bir idare yüzünden ne derecelerde düçarî zaaf ve zara olacağı malumdur. Babı Alinin insafı temşitine tevdi olunan işlerde baladan matuf ve merkez inzarı tecessüs birer sebebi teşettüt olurdu. Bu hal otuzüç sene devam etti. O devir başlarken muntazam değildik, hitamında büsbütün perişan bulunuyorduk. O sui idarenin en büyük acılarını Anadolu hissetti. Kudretin hesapsız atayasına mazhar olan asiyası Osmanide bugün fakirden, sefaletten, açlıktan başka bir şey görülüyor. Vaktiyle Asur ve Babil devletlerinin Cihangir ordularına mahzeni zahair olan sekineî bikararı bugün haydutluklarını ve komşularının mesaisine teşrik ve taslit etmek suretiyle kefaî nefsi edebilmektedir. Heryerde harap, heryerde sefalet!...

Ne iklim havası feyzasını değiştirdi, ne ahalinin istidadı fitriyesine helal geldi. Bugün o memleketin mukadderatını ağlatan yalnız merkezi saltanatın idarece olan mesleki müttehazıdır.

Meharebi Osmanlı ordularını yıldızdan idare etmiş olan kudreti mütegalibe vilayetleride o şaşkın tarzı temşit umuruyla hercümerc etti. Teceddüdü ahiri Osmani herşeyden evvel vilayetin idaresinde görülmelidir. Anadoluda ve en sonunda Adana'da bir çok bigünahın kanına giren yedehaneti taharri için beyhude uğraşılmıştır. O tarz mühlik idare, dünyanın hangi noktasında tatbik ve takip edilecek olsaydı, bu netayiçi elimenin husulu muhakkak idi. Çünkü her nerede bir fitnenin ihtimali zuhuru his olursa ve hatta o fitne zahir olsa, yine hükümeti mahalliyenin yapacağı şeyi istizan ve intizardır.

Köyler, kasabalar, şehirler yanıyor, ahali birbirini mütemadiyen kesiyor, memuruni inzibatiye acz ve killetini bu kiradar pürfecai karşısında teşhir etmekten başka birşey yapamıyor. Bununla beraber bir kaç saatlik mesafede

bulunan kahr bir kuvvetten bir kuvveyi askeriyeden istifade imkanı yoktur. Çünkü henüz irade-i sinesi serefsudur etmemiş!... O kuvvetin vusulünden bir istihsal olunamayacağına ve belki bazı mazarrat tevellüt edeceğine kanaat hasıl olmayınca hiç bir arada sadır olunmaz. Nihayet orada sadır olurdu, fakat (Bade Harabul memleket) mülkiye ile askeri kumandanının bilmüzekare verecekleri karar üzerine ve istizan ile zaai vakt olunmaksızın hemen asker sevk olunmasına mezuniyet ata olunduğunu maaşükran istihbar ettik. Son on ay zarfında babı Alinin insep içraatı itikatımızca şimdiki bu tedbiri musubidir. Dünyanın üç kıtasına yerleşmiş olan bir devletin kuvayı hayatı ve temettünü artık (Bizans) harabelerinin keyif ve hevesine esir olmayacak ve her yerde bir hükümet faalinin içraatı muntazıması his ve şahade edilecektir. Mescudatı vakaadan payitaht ile vilayet arasındaki ravabıtı münasabatin münkatı veya duçarı zaaf olması fikrinde bulunduğumuz anlaşılmasın. Bilakis vahdeti milliyeyi temin için memlekin zerraatı arasında bir ahenk ve fakt ve intizamın müstekar olmasını arzu edenlerdeniz. Fakat babı Alinin pencerelerinden atf olunacak inzâr-ı temşiyet, nekadar kudreti nüfusa malik olursa olsun Erciyes Dağının veya Cezayire sahrasının bir kuşe-i mahfisinde gizlenen ihtiyacı göremez.

Her işe Yıldızın müdehalesi hem babı alinin hem kuvvei teşebbüyesini büsbütün öldürmüştü. Memleketin hayatına taalluk eden en mühim mesailde - meselenin mahiyet ve ilcaatından ziyade- Yıldızın fikri emeli maksadı daha doğrusu hevesi, keyfi, cenneti düşünülüyordu. Bu halin badema devam etmesine meydan verilmemesi cidden temenni olunur.

Bir çiftliğin bayağı bir müstahdemine sahibi tarafından verilen selahiyeti bugün hükümetimiz bir validen deriğ ediyor. İkibuçuk sene evvel Hüdaverdigar vilayetinde icrayı tahribat eden (Vebai bakari) nın mazarratını tecdit için nezareti aidesi vaktiyle memurin ve edviyet esra veya dedabiri lazimenin mezuniyet ittihazını vilayete itaa etmiş olsaydı serveti milliyeden bir milyon lirayı mütecaviz bir miktar bir iki ay zarfında mahu olunmaz ve koca bir vilayetin ziraatı o kadar zarara uğramazdı. Vilayetlerin idareyi umuruna müteallik kavanini meclisi mebusan canibinden tanzim oluncaya kadar babı alinin kararı ahır misilli içtihadatı müsibesi elzemdir ve takriri asayiş ve intizam ile temini husulü imran için bundan başka tarik ve imkan yoktur.

Süleyman Nazif

Sayfa (8-16) nın devamı numara 3

Tarihi Tefrika

Yeni Osmanlıların sebebi zuhuru

Ebu Ziya

Mustafa Fazıl Paşa

Lakin şevketli efendim! Müsade buyurun size söyleyeyim ki, milleti islamiyede artık fedakarlık edecek hal ve tahammul kalmadı. Nahoşluluk sadaları her nekadar teskin olunmak istenilir isede yine her taraftan işitiliyor. İmdi onları tabuderece meyusiyete düşürmek hem sizin sülalemize ve hemde kendilerine pek muzır olur.

Hasseten rızayı şehaneniz ve belki vukalanın daki rızalarını muhalif düşer olduğu halde usulü idare-i haziranın sietinden olan ve hattızatı humayunlarının kudret ve malumatı şahaneleri müsellim iken men ve belki kesbi vukuf eylemek iktidarı hümayunlarına selp eyleyen zulüm ve tadiler arasında Türk sülalesine günden güne bir tenakısı arızası düşmüştür. Bu sülale aliyeden bulunmakla iftihar eden bazı bendegan sadakatkarengiz muhabbet vatanileri icabında bu milletin öyle azalmakta olduğunu görüp bi hakkın teessüf etmektedirler. Lakin bunun bir başka sebebi usul-ü askeriye'nin yolsuzluğu olmayınca bendenizi en ziyade korkutan bu made değildir. Belki yakın zamanda göreceğimiz ahvali afiyemiz için beni pek korkutan şey, milleti mahkumelerde görüldüğü gibi, bizim Osmanlı milletine arız olan sui ahlaktır ki, hergün artmakta ve derinleşmekte ve yayılmaktadır.

Şevketli efendim! Döryüz sene evvel bizim babalarımız şark evletini yer yüzünden kaldırarak ve Konstantiye'nin fahtıganı alem itti haz eylediği belde meşhureye kemali şan ve muzafferiyetle gelip oturarak tarihçe bu kadar şanlı fuhata nail olmaları yalnız gayreti diniye ve şecaatı askeriye onların ahlaki milliyelerinin aksi şuarı idi. Çünkü onlar zabitlerine muti idiler. Lakin bu iteat kendileri tarafından ihtiyar ve kabul olunmuş bir serbestlik ve hürrüyet esasına mütteni olmakla, her birinin kalbi ve akli azadelik halinde idi, bilmem ki, ne halkı azadelik ve ne cebeli ulviyet birleşip kendiliklerinden bir nizam yapar ve onların canlı olan ahlak ve meşreplerini muntazam hale koyar idi! ve Fazıl ve Kemal onlarda mesken tutmuş idi.

İşte asıl sebebp budur ki, onlar öyle bir azim devlete suhuletle muzaffer oldular ki, o esnada andada hükümeti zulmüye ceryan eder ve binanaleyh zillet ve sair her türlü muayip ve masiyeti düstura amel idi.

Vakıan bu alemleri dünyada hüsnü ahlak milletler nezdinde ferdane bulunur. Bir kuvvet olmayıp, seyyit dahi hükmü fermanın yürüdür isede ancak evvelkisi bir asıl ve esastır ki, devletler onsuz payidar olmak kabil olmuyor. Çünlü şu hüsnü ahlak galiben yalnız kendiye mahsus bir hassa cihetinder ki, füzbaht oldukça terakki ve takviyet bulup, bu ise seyiet atmakla belasını buluyor.

Şevketli efendim! Bizim milletimizde ahlaki hasanenin günden güne bozulması ve fenaliğe ve demi tenezzül ve namus ve hamiyet sıfatlarının azalması vatan perver olan ve siz şanınızı ve vatanımızın saadetini arzu eden cümle gayret keşlere baisi endişe olmaktadır. İmdi bu ahlaki hasene bizim milletimizde nasıl bozulmasın ki, onlarada vatandaşları olan gayri müslimenin

uğradıkları beliyetleri birlikte çekerler, ve hertürlü zulumlara ve haksızlıklara doğrudan doğruya zatı humayununuzun nazarı idareniz altında olmıyan küçük memurların istedikleri gibi icre ittikleri, nabece hareketlere mazhar olurlar ve onların hareketi size malum değildir. Türkistan'da efkari milliye kuvveti olmamak hasebiyle birçok küçük memurlar yolsuz hareketlerinden dolayı kat'an mesul tutulmazlar. Bu halde o makaule memurları istediklerini yapmadan kim men edebiliyor? Benaberin sizin tabanıziki kısımdır, bir kısmı zalimlerdir ki, bilamanı diledikleri zulmu ederler. Ve bir kısmı mazlumlardır ki, daima taaddi altında ezilirler. Ve birinci kısım sizin hamil olduğunuz kudreti binahayeden istifade ile envai manhiyata mutecasır olurlar. Ve ikinci kısım bu zalimlerin mukaraneti ile hüsnü ahlaktan tebait ederler. Çünkü bu takım manzulmlar zalimlerin her istediği şeyin içrasına meluf ve herne vakit hallerinden hakıpayı hümayunuza arzı şikayet edecek olsalar kendilerine asi ve edepsiz muamelesi edilerek arzu hal etmekten memnu olmalarıyla, ahlaklarına bir nevi alçaklık gelir ve malumu şahanenizdir ki, bu alçaklık akıbetinde korkaklık ve zihinlere zayıflık gelir.

Osmanlı kanı okadar füt ve vet ve mürevvete maliktir ki ahlak bu metebe de bozulmuş iken bile vatan perverlik ve gayret ve hamiyet ve fedakarlık ve şeceati askeriye ve ölümden korkmamak ve teenni ve tamaninet ve Türk milletine mahsus olan ve herşeyden ziyade müsavat-ı umumiye kaidesini bize sevdiren süfüt ve merhamet evsafı halen milletimizden zail olmayıp kalmıştır. Ancak bu fazail bakiyel yevm cari olan nevani ve müşkülata karşı durup, ilel ahirelleyyam kalabilirler mi? ve padişahım! malumun olsun ki bunlarında zair olduğu gün artık bizim harabiyet ve izmillahimizin hiç çaresi bulunamaz.

Devlet-i Osmaniye de bulunan mileli müslüme ve gayri müslüme ahlakının olvecihle bozulmakta olduğunu beyan sırasında onların fetanet ve fitriyelerine arız olan fenalıkları dahi hakıpayı şahanelerinize beyan etmeye kendimi mecbur bulurum.

Şevketli efendim! Bizim ecdadımız Rumeliye geldiklerinde funun ve marifde o kadar ilerlemiş değiller idi. Lakin bir akli selime malikler idi ki, sağlam ve kuvvetli olan ruhun semeresidir. Bir akli faale malik idiler ki, bindikleri küheylanların önünde firar eden ince fikirli kavimde o haslet yok idi.

Eyvah! Ukul selime ebnayı vatana teşebbüsü umurda meydan vermeyen bir hükümet müstekile münekkinesi altında ezilir kalır. Sizin hükümetinizde milleti Osmaniye hilaf cibilletleri iken Rumlardan ziyade idare-i istiklaliye eserine sahip oldular.

Biz ki, Türk kavmiyiz. İstanbulun eski Rumları gibi, surete dirayet gösterip sonradan hükümeti mustakilenin muhafazasına ikdam etmemek hasleti nazikanesi bizlerde bulunmaz. Biz bir kavimiz ki, dünyaya bakıp yalnız fikrimizin büyüklüğü ile taaccup ederiz. Yahut fikrimiz taalluk etmezse mephut kalırız. Bu sebeple idareyi hazırda bir müddet daha devam eder ise milleti hakime içinde hükümet işine yarıyacak adamlar pek güç bulunur. Bari mileli

mahkume bazı musavatsızlığa mülabesesiyle bizden iyi bir hal itiyazada olsalar; ne ise! Lakin eyvah ki, öyle değildir.

Habuki şevketli efendim! Bu zamanda devleti Osmaniye'nin idaresi, en dirayetli ve terbiyeli adamların elindedir. Lakin en namuslu ve en sadık kimseleri beyler bütün Avrupa ahalinin terbiyesi ile meşguldür ve bu arzuda mütevassıt bulunan devletler bile o babda ziyadesiyle himmet gösteriyorlar. Buna misal olarak zatı şahanenize İsviçre'yi gösterebilirim ki, ahalinin içinde okuyup yazmak bilmeyen bir adam bulmak güçtür. İngiltere devleti ki, kendini idare eden hükümeti imtiyazafı hakimesini tedricle terk etmekte gayet ağır davrandığı halde, yimibeş seneden beri ahalisine alimnafia tahsil ettirmek için pek büyük himmetler eyledi. Prusya devletinin Sadova muharebesini kazandığı ne sebep Prusya ahalisinin Avusturyalıdan ziyade malumatlı olduğudur. Şimdi Avrupa devletleri bukadar fedakarlıklar ihtiyarı ile ilerlemekte oldukları halde, biz geri kalmaya nasıl razı olalım?

Padişahım? Ya ahali kalıp duracak veyahut devamına beş on muhakkar ve mutekasıl çocuklardan başka kimse rabet etmeyecek mektepleri yer yer çoğaltmak tedbiri devletinizde neşri uluma kafi olur. Zan buyurur musunuz?

Milletlerde birinci vaazı nizam eden ve cüme nizamatı mütevellit olan ve onun yerini hiçbir nizam tutmayan şey, hürrüyet maddesidir. Ve her nezaman bir milletin hukuku kefaleti kaviye tahtında istihkam bulursa hüsnü istimal için ol vakit kesbi kemalata sai eder ve cehalet ve esaretle me'luf olan milletler hem alçak ve hemde hain olurlar.

Eyvah şevketli efendim; halihazıra nazaran bizdeki bile yalnız ahlaki hasenenin tedennisi ile zekaveti fitriyenin aşağılanması

- Mabadı Var -

Genç Osmanlıların İstihsalı Meşrutiyette Ahrar-ı İran'a İmdatı

Geçen Kanuni evvel ibtidalarında idi. İstanbul rıhtımından kalkmak üzere bulunan (Pake) kampanyası vapurlarından birini güvertesinde sekiz dokuz Türk, alelade musafahalardan pek farklı surette samimane muanikalarla, gözlerinden zeka ve cesaret leman eden beş yolcuyu " Allah maksadınıza muvaffak etsin. Cenabı Hak müininiz olsun." temenniyatıyla selamlıyorlardı. Havanın yağmurlu ve soğuk olmasına rağmen beş genç şemsiyesiz ve paltosuz güvertede bi peva geziniyor, herkesi yakası kaldırılmış paltolar içinde büzülmeye mecbur eden şiddetli burudetin bu vücutlar üzerinde bir tesiri icra edemediği görülüyordu.

Nasıl tesir edilsin ki senelerden beri Makedonya'nın karlı yaylalarında ince bir muşamma altında geceler geçirmişler, karla buzla değil onlardan kat kat soğuk olan ölümle ünsiyet peyda etmişlerdi. Bu defada ölmeye gidiyorlardı. Hem adeta gülerek koşuyorlardı. Ölselerde ne gam; çünkü zulümdide bir millet onalrın hayatı pahasına taze bir hayata kavuşmak yolunda bir adım ilerlemiş

olacaktı. Bunlar beş ateş pare-i celadet idi ki, mülki Osmaniyede Mşrutiyeti tesisi için kanlarını akıtmaya yemin etmişlerdi. Müsade-i talığ bu nadide mevcudiyetleri o vakit ölümden esirgemiş idi. Fakat önlerinde insaniyet hadimlerine kucağını açmış şanlı bir sahai faliyet görünce duramadılar, koştular. Bu meydanı faaliyet, davayı meşrutiyet yani talepkarı hukuku mukaddese-i beşeriyet için hak ve hun içinde galtan olan İran idi. İranlılar bir seneden beri istihsalı meşrutiyet için can siparane bir surette uğraşıyorlar, fakat muhtelif müessirat tahtında kati bir neticeye destirest olamıyorlardı.

İran inkivalatını nafiz bir nazarla takip eden bu gençler, teşebbüsâtı ahraraneyi hakim bırakan esbab arasında, orada bulunmalarıyla izalesi mümkün olacak ahvalin vücudunu keşf etmişler ve hemen, ulvi bir hissi insaniyet şevkiyle boyunlarındaki zinciri esareti kırmaya çalışan bu zavallılara dest muavenetlerini uzatmak üzere yola çıkmışlardı.

Muavenatı fedakaranelerinin henüz bir kısmını kuvveden fiile çıkarmış oldukları sırada bir lüzum-u mübren üzere İstanbul'a eavdet eden bu kahramanlar seyahatlarını şöylece nakil lütfunda bulundular:

İstanbul'dan hareketimizin ikinci günü Trabzon'a vasil olduk. Bir gün kaldıktan sonra Erzurum'a mütevaccihen yola çıktık. Her taraf karla meştur olduğundan alelade Gümüşhane ve Bayburt'da konaklayarak üç günde tay edilen bu mesafeyi Cevizlik, Hamsi Köy, Ziyana, Turul, Gümüşhane, Murathanoğlu Bayburt, Meşverek, Pürnağaban merhalelerinde gecelemek ve hemen hemen yürümek şartıyla ancak dokuz günde kat edebildik.

Bu mesafenin üçyüz kilometreden ibaret bulunduğu nazarı dikkate alınırsa oldukça muntazam bir şose üzerinde, saatte dört kilometre kadar mesafe ilerleyebildiğimiz tezahür eder.

Lakin hergün birbiri üstüne sathı bairden ikiyüz metre istifa ettiğimiz ve mamafih yüzde iki meyilli bir sathı mütesait üzerinde adeta tırmandığımız ve hele çığların sükut mevsimi olduğundan daimi, bir itiyatıda lüzumuyla betaite mahkum olduğumuz unutulmamak icap eder.

Geceleri hanlara vasil oldukça bitabiden hemen yere seriliyor ve geçtiğimiz şehirleri pek sath bir surette görebiliyorduk. İran toprağına bir an evvel muvassalatı mütemadiyen zihnimizi işgal ediyordu. Erzurum'da onbeş gün kaldık.

Mabadı Var.

(3 Haziran 1909, Sayfa 21)

Üç zabıt, altısı hamiyet meydan ahalisinden olmak üzere..... (Elime geçirdiğim kaynakta, bu kısımlar silinmişti....)

Eylediklerinden Erzurum'dan ondört kişi olarak yola çıktık. Hasan kale, Veli Baba'da birer gece konaklayarak Zeydigana vasil olduk. Oradan hareketimizde iki kola ayrılmış idik. On kişi Van göl üzerinden Van şehrine

teveccüh ettiği gibi, dört arkadaş dahi Beyazıt Cihetine yollandı. Van yolu üzerinde Zeydigan'dan sonra ikinci konağı teşkil eden Patnos Nahiyesi Hamidiye Kurt İvası, Haydaranlı Hüseyin Paşanın mukarrir olmak hasebiyle haizi ehemmiyet isede, Paşanın fıtratı kuvvatinden istifade emellerini besletmeyecek gibi olmayla arkadaşlar arada kalmayıp Erciş, Karahan, Şahbeyendi, tarikiyle doğruca Van'a inmişler ve orada geçirdikleri on gün müddeti şehrimeskurda bir esürhare kat tesisine sarf ile muvaffak olmuşlardı. Fakat asıl muvaffakiyeti Beyazıt koluna ayrılan bizler istihsal ettik. İran inkılabını temine sai eden mücahitler - Kavmiyetimiz için mucip mefarat olsa gerek- ahaliyi kamilen Türk unsuruna mensup Azarbeycan eyaletinde türemiş ve Tebriz, Hoy, Kazvin gibi ahrarı merkezi hareket olmuş şehirler hep bu mıntika dahilinde bulunmuştur. Ruhu inkılap ıtlakına bihakkin seza olan İran'nın sabık mebusan azasından Tayizade ile anın vesaiti icrayesinden olup İran'da hürrüyetin mümessilleri telakki edilen ve beynennas en güzide kahramanlardan sayılan Settar Han ile Bakır Han muittelerindeki otuz bin mücahitte beraber Tebriz şehrinde ihata edilmek tehlikesine maruz kalmışlardı. Mahsuruna imdat için ahrarı İran (Hoy) şehrinde bir kuvvet cemini gayret eyliyor idiysede Mako havalisinde sahibi kudret ve şevket olan ikbasi sultana Hoy'unda Kafkasya ve Osmanlı hudutları ile muvassalalarını inkita uğradıyordu.

Timurlenk ihfadından olup Celali aşiretinin İran toprağında mütevattın kabailine riyaset eden ve pek çok parası ve onbin atlısıyla ahrarın başına belayı mübrem kesilen bu müstebdi işgal ederek Hoy ahrarına genişce bir nefes aldirmek lazımdı. bu vazifenin icrası Celali aşiretinin Osmanlı toprağında mütevattın reisiyle görüşüp onu inkılabın lehine ve ikbali saltanatın aleyhine celb ve tahrik ile husulpezir olabilecekti. Zeydoğan ile Beyazıt arasındaki mesafeyi dört günde kat ettik. Beşinci günü doğruca aşiret reisi Eyyubi tuzunun ikamet eylediği Beyazıttan altı saat buud mesafede kain Kerberan köyüne muvasalat ettik.

Köy adeta köstebek yuvası gibi ziri zeminde inşa edilmiş kulübelerden mürekkeb olmakla içine girmeyince görölmesi muhaldır. Kulübe damları sathı arzdan biraz yüksek olup, pencere yerine mazgal delikleri ile mücehhezdir. Reis bizi pek mültefitana kabul etti. Gece uzun müddet görüşüp maksadımızı ifham ettik. Meşrutiyet uğrunda çalıştığımızdan dolayı şüphesiz nail-i emel olacağımızı ve kendisinin istibdaddan pek mutazarrır olduğunu yana yakıla anlattı. Devri hamididen bahsettikçe gözlerinden ateş püskürüyordu. Tahkikatımızla ayrıca sabit olduğu gibi bu zatı ali kadar kürt hamidiye hafif suvari alayları teşkilatına kavlen ve fiilen muarrız kalmış ve bu yüzden oldukça sıkıntılar çekmişti. Eyüp Tuzı'ya göre bu teşkilat biçare ahaliyi arazi şahsiyeye alet etmek için yapılmış bir dolap imiş ki, istifade edebilenler yalnız ağalrla mukarrani imiş. Bu babda tafsilat verdi. Dediki, " Efrat bir taraftan tarlasında çalışmaya sarf edeceği vakti dağda bayırda ağasının emrini infaz uğrunda hasr ve izage eder, diğer taraftan bu ziyal vakit kafi değilmiş gibi hiçbir surette

faydasını göremediği halde, silah, cephanesi, at, eğer gibi levazımını bizzat kendisi tedarik uğrunda mülkünü elinden çıkarmaya mecbur olur. Ermeniler bu kurtlerden muttasıl eman handır. Halbuki gördükleri şey, senede ve adeta mevsimi muayyenede dört beş talandan (Akın) ibarettir. Efradı aşaire ise her saat, her dakika reislerinin keyiflerine tabi bulunduklarından zulmü daimi altında inim inim inler. Fakat büyüklerine hürmet hissi kadimi avazei şikayetlerini sinelerinde hapis ve tazyik eder itiyadın netice-i sakimesi bu zavallı çiftçileri işlerinden alı koyup, eşkıyalığa teşvik etmiş, telekkuk ettikleri ünvana layık kılmıştır.

Teşkilatın en muzur ciheti kürdistan ahalisinden vahdet fikrini imha ile zıt ve düşman müteferrik kürt kabaili, daha doğrusu derebeylik hissi ile meşbu kürt hükümeti taslakları tevlit etmiştir. Hükümet-i Osmaniye'ye şimdiki teşkilatlarıyla askercesine yardım etmeleri asla muhtemel olmayan bu alayların ilgası lazım olup, ötede beride cari faraziyeler hilafına sui tesir yapmak ihtimalide yoktur. Ruase tabii bundan memnun kalmazlarsa da ahalinin Allah razı olsun diyeceğinden emin olmalısınız...)

Dağ başında sakin, envar medeniyetten cüda bir zatın sırf ulviyeti hilkati tesiriyle bukadar selameti fikre hüsnü hale efkari aliyeye sahip olması sevindiğimizden bize tatlı göz yaşları döktürttü. Hususen İran zülüm didiganına maliftihar vadettiği muavenet ulucanibin derece-i kasvasıyla mütehalli bir zata teşerrüfümüzden dolayı cidden bahtiyarlığımızı bize ihsas etti.

Mabadı Var

(4 Haziran 1909)

Hür Olmak İçin Ne Lazımdır?...

Hükümetlerin eşkali resmisi ne olursa olsun, cemiyetlerin bakası efradının mizaç ve istidadına tabidir. Yalnız şekli idareyi değiştirmekle bir kavmi hürrüyet ve mesudiyeti hakikisi temin edilmiş olmaz. Çünkü bir insanın bir gece içinde tebdili mahiyet etmesine imkan yoktur. Kendi vezaif ve selahiyetiyle hak ve menfaatinden bihaber eczadan müteşekkil bir cemiyette ümidi Taala hatta kabiliyeti devam aramak hayal perstlik olur. Bir heyeti içtimaiyenin yalnız havasını tenvir terbiye kavi değildir.

Şecere-i idrakin cezveri cemiyetin en aşağı ve en metruk ve mühmel aksamına kadar vasır olmassa herhangi bir tendibadı muhalif, onu derhal hak ile yeksan vesayesinde müstezil refahiyet olmak gafletinde bulunmuş olanları herkesten evvel perişan eder. Hava cemiyetimizin zevehirini yaldızlayan marifi sathiyenin şaşai mağfelesiyle adeta uyutmuş ve uyuşturmuş olduğumuz avamın galyan ve savleti cehli yüzünden ne kadar ve nekadar mehalike düçar olduğumuzu unutmamalıyız.

Yeniçeriler edvarına ait vakayı bir tarafa bırakalım. Otuzbir Mart badiresi sırf avamın killeti takdir ve idrakı sayesinde imkanı taarruz bulabilmiş bir habaşetin eseri idi. Kendi menafi hafiyesine değil, isteyeceği şeyi bile terk ve tain etmekten aciz olan bir fırkai avam koca bir devletin bakasını mülkiyesine ilka edecek kadar, haşin ve vahşet alut bir cehl ve hüsrân gösterdi. Kanaati umumiye muhalede bir zevki mahsus hisseden (Janjak Russo) nederse desin, maarifi olmazsa bir cemiyet yaşayamaz.

İstikbali ümmetin birer ümidi müşahhası olan erbab-ı şebabı mekatibi aliye ve aliyeden nasibeğin kemal olmağa sevk etmekle beraber, avamın ve bilhassa avamın tenvini idrakine çalışmalıyız. Bence şıkkı sani birincisinden daha mühim ve daha lazımdır.

Hukuk-u beşerin ikinci asrı ilanında bulunan Fransa bile avamın tadili cehli ve gafletine bir ihtiyacı herdem mütezayit his ediyor. Şimdi hertatftan amele için müsemeratı tafi talimiye tesis olunmakta ve bizim için şayanı dikkat ve itibardır ki bu müessesat, amelenin kendi tesebbüsleri ile vucuda gelmektedir.

Ahinin beyanı kırk seneden beri Fransa'nın asabi idrakinden bir ceryanı ulvi geçirmekte olan (Anatoli Frans) o müsamerelerin bir resmi mahsusunda ameleye hutbe perdazı teşvik olurken, "Esaretlerin en muziki cehl olduğunu analayarak bunun rebkaitezlilinden tahlisi hayat etmek lüzmunu takdir ettiniz ve insan hiçbirşeye muktedir olmayarak adeta bir dairei serasimkire kalınacağını his ile o karanlık duvarı delmek istediniz. Buna kimsenin imdadı muaveneti olmaksızın kendiliğinizden teşebbüs ettiniz ve muvaffak oldunuz" demişti.

İhtiyacatı insaniyesini kendiliğinden takdir ile vesaiti istifasını istihsale çalışan tabakada avama malikiyeti Fransa için hertürlü esababı şevketten daha müssir ve müsemmir bir vasıta-i taklidi. Şimdiye kadar Fransa büyük fikir ve dehaların vatani iken o büyük zekaların muvacehe-i telhefinde bir mahşeri cehl ve gaflet çırpındığı için sık sık mesaibe düçar olurdu. Hatta ellibeş sene zarfında iki defa ecanip ordularının payı tecavüzü payitaht veya ruyi bahtına süründü. Fransa şimdi esasını takviye, yani avamını terbiye ediyor. Artık (Fransa) denilen o heykeli temettün tezelzulatı havadisle sık sık sarsılmayacak metin bir kide üzerinde mütevaliyen yükselmeyi temin etmiş sayılıyor.

Bizde amele, çiftçi hatta birçok esnaf ve tüccar ne ciddi, ne sadhi hiçbir talim ve terbiye görmemiştir. Avamımız şahsi vazaif ve menafiini bilir, ne içtimai. Halkımız bu derekei idraktte süründükçe memleketimizin seviyeyi aliyeyi teksir ve ikmal ve her yerde idadi ve hususiyle iptidai mektepler küşat

etmekle beraber, (neheri maaş etmek) mecburiyeti hayatıyesinde bulunanlar içinde inledikleri gayyay-ı nadaniden kurtaracak duruşa leyliye tesis etmek iktiza eder. Uzelatının lutfu mesaisiyle idame-i zindeğani edebilen bedbahtanı cemiyetin ihtiyacatı akliyeside tatmin edilmelidir. Taki heyeti insaniye içinde bir mevkie sahib olduklarını görsünler ve hakikaten insan olsunlar.

Cemiyetin kuvve-i şevketi efradının kudreti marifetinden teşekkül eder. Avamımız cahil kaldıkça biz hiç ... hiç hiç bir şey olamayız !... Fikri teşebbüs diyarı mütemeddinede her tabakaya intişar emiş isede bizde maattessüf henüz doğmamıştır. Havasımız bile kendi azm ve saini aciz ve bisud zann ediyor. Hükümet insarı şefkat ve himayetini herkesden ve herşeyden evvel fabakatı avama atfetmeli ve bikes sar ve diyar olan bu hemşehri ve hemhunlara telkîhî bizde umumi, hususi her meydanı mesai bir şurezarı akim ve bir kabristanı elimden başka birşey alamaz.

Süleman Nazif

Tarihi Tefrika Numara 4

Yeni Osmanlıların Sebeb-i Zuhuru

Muharriri Ebul Ziya

Mustafa Fazıl Paşa

Gayzesi olmayıp, birde fakr denilen belayı hüvelnak ile dahi uğraşmaktayız. Hazinenin mezaykası nice kere kemali teesüfle manzur humayyununuz ve asker ve memurların maaşları vaktiyle verilmediğinden dolayı kaç defalar izharı kudret buyurdunuz. ve memaliki şarkiyede aylığı mertebeli kifayede olmayan memurlar ihtiyacatını hali sırtından taviz edeceklerinden, bu maaşların hattı nisabında verilmemesinden dolayı kaç kere kalbi humayyunları müteessir olmuştur. Lakin devleti aliyenin mazayıkai maliyesi hakikatına bakılsa öyle gider ve hayret verecek derecede değildir ve sizin hükümetiniz sol devletlerdendir ki nüfusu mevcutta adetlerine nispetle muvazzeneye en ehven ve mutedil surette taş ederler. İmdi muvazzeneye bu kadar mutavassıt iken sebeb nedir ki devletinizi ezmektedir. Bunun sebebi evvelen verginin pek nizamsız yolda tahsil olunması ve saniyen ahali gayet cahil ve tembel olmaları ile bu fakrı fakaya düşmesidir. ve hikmet budur ki, sair hükümetler ahalisince pek hafif görünen yükleri bile sizin ahalinizin kaldırmağa ikdidarları kalmamıştır.

Sanat ve ticaret ve ziraat günden güne olderece azalmaktadır ki, guya ahali ihtiyacını hasaddan kalmış ve defi ihtiyacı ne ile olur idiği sanatını

gaybetmişler zannolunur. Zira bu habatı gördükleri halde dirayetleri kııldamıyor. Bu harabiyet onları hiçbir teşşebüse sevk etmiyor.

Şevketli efendim ! Burada Avrupalılar bizim hem milletimizi hemde mezheplerimizi şikayetten hali olmuyorlar ve diyorlar ki, bizim milletimiz askerlikten başka şeye el vermez ve tevekkül itikatı çalışkanlığımıza mai oluyor. Halbuki bizim sülalemiz sair milletlerin aynıdır. Eğer ki bizim ecdadımız sıfatı kahramaniei askeriye ile başlamış isede bu hareket kendilerine bir mevki ittihaz eylemek için lazım idi ve onlar bu hareketlerinde yalnız olmayıp kendilerinden evvel gelen Fank ve Cermanyalılar ile Araplara taklit eylemişlerdir. İnsanların mahiyetleri harakatı askeriyede de ve icrayı sanayide de birdir. Binaberin şecaatle mevzuf olan her kavim, kendilerini muharebeye sevk eden sebiller zil olup rahat kaldıkda ziraat ve sanata pek ala yararlar. Franasa ve İngiltere ahalileri buna iki ala misaldir. Bizim meshebimize gelince iradei izaliyei ilahiyeye teslimgerden mutavvaat etmek bahsinde sair mezheplerden farklı değildir. Hristiyan mezhebindeki (Affu Günah) itkadı kaza ve kadere iman ile tevekkülün aynıdır. Havarıyandan petrus, esanayi vazında: "İnsan yedi kudreti ilahiyede çömlekçinin elindeki çömlek çamuru gibidir." demiştir. İşte bu itikat hiristiyanları kesbi servet için inanılmaz derece amalı akıldan geri koymadı. Ve bu babda bizde onlara taklit etmek muktezai akıl ve hikmettir.

Bizim milletimizi sairleri gibi sanaatkar ve faal yamaya mani olan sebep, mücerredi usulu idareyi mülkiyemizin yolsuzluğudur. Herhangi mahaldeki insan kendi emsalini hakaretle kullanabiliyor; o insan kendi zahmeti ihtiyarı tarafınca gitmez. Herhangi bir yerde zulm ve taaddi tafala hükmede herkes ketti yemini ile kazandığı şeyden kendisi istifade edemeyeceğini idrak etmekle çalışmaz olur.

İşte 1789 senesinde zuhura gelen ihtilalden mukaddem Fransa'da hal tamamiyle böyleydi. Şu güzel Fransa ki, siz bugün taacüple bakarsınız ve bende müteaccibim. İşte bu Fransa münasebeti mevkiyece dünyada birinci iken etrafındaki sanayide yekta olan milletlerin kendiye tevsiri olmadı ve tervici sanayide ikdam eder birçok binazir vükelanın idarelerinde dahi bulundu. Fayda vermedi. Bu sanayi serbazlık olmayan nice yerlerde gayet dikkat ve himmetle tecrübe gördü. Amma ahalide hürriyet olmadığından nihalı sanaat oralarda semere göstermedi. Ayetlerin bazılarında isan olduğu güçle anlaşılan bir köylü adam oralarda gezip hayvan postları giyer ve bayağı bir libas ona kisvei fahire görünüyor idi. İşte ihtilal-ı mezkurdan, istihsal-ı hütrriyetten otuz sene sonra evet efendim hesabım doğrudur; Tamam otuz sene sonra, herşey tebdili suret eyledi ve Fransa millet hürriye sayesinde Dünyanın en faal ve en zengin milletlerinde madut oldu.

Bunun sebebi oldur ki milletler maddeten dahi hürriyetle muaamer olurlar ve her neredeki muhafazai hukuk olunmaz orada akibet yiyecek ekmek bulamayacak dereceye inilir.

Şevketli efendim ! Her nezaman bir devlet şu zikrettiğim hal pürmelale gelirse ve ne vakit fezail cebeliye ve hasaili zekaiyesi günden güne tenzile yüz tutarsa ve her dem ki halkı fakir umumi isfila ile hazinci devlet bu mezaikaya düşer ise ol vatanda yaşayan gayretkarlar ve tebai sadıkadan olanlar yalnız ıslahat talabıyla iktifa etmemelidirler. Bizde şimdiye kadar kaç defa ıslahat vad olundu ve hemde icra edildi. Ve halen bendeniz şu satırı yazarken yine ıslahat vad olumuyormu ? İmdi bugün biz bir derece daha ileri gidip bu arızai resmiyemizi kamali ihtiram ile hakipayı humayununuza takdim ediyoruz.

Şevketli Padişahım ! Tebdili usulu idare ile devleti kurarınız ! Nizamati serbestane ile tezhin ederek şunu halas ediniz ! Lakin öyle nizamati serbeshaneki, sahih ve vasi ve münbit ola ve gerek hını icrasında ve gerek bilata gayyür devamında iktiza eden her türlü teminat ile ihata edile.

Evet Padişahım ol nizam serbesthane islem ve hiristiyanların kafei hukukta ve vazaipte müsavatını mütezammın olacağından avrupalıların hakim ve mahkum beyinde icrasını muhal zannettikleri itidalı husle getirecektir.

Ah Şevketli Efendim ! Şimdiden görüyorum ki sizin müsteşarlarınız olan hainler ve cahiller, nizamı serbestane lafzını ne türlü manalara çekeceklerdir. Onlar nizamı serbesthane padişahın istiklal ve kudertini elinden alıp aleti menzilesine tenzil eder sözüyle zatı şahanelerini ve müslümanlara en sevgili olan dinlerini ve elbiselerine kadar bile adetlerini terk ve tebdile icbar eder. Diyerek halkı aldatıp kandırmaya çalışacaklardır. Bu müsteşarlar cahil, ya hain, her ne ise siz onların neylerini tahkir ediniz ve ahali dahi onların ilkaatına kulak vermesinler nizamı serbesthane denilen şey yalnız kuvveti istiklaliyeyi mahdut kılar. Yani müstakil kuvvetin lüzumundan ziyade olan cihetlerini kasr eder. Ve pasişaktan ancak şu hali nefi eder ki, Padişah aldanmaz ve fenalık etmez olur. Ve millet hakkında nizamı serbesthane milletin namus ve salahını muğayır hiçbirsey cebr etmez. Belki malı ve mülkü hıfz ettiği gibi, dini mukaddesi dahi vikaye eder ve mekanda emniyet hasıl ettirdiği gibi, hürriyet-i şahsiyeye dahi kafil ve zamin olur. Diğer yolda mülahaza olunursa nizamı serbesthane az vakit içinde tabiatıyla Avrupa milletleri ile beynimizde olan münasebatı ıslah eder.

Şevketli Efendim ! Kim bilmez ki ecenebi memurlarının bizim umuru dahiliyemize ettikleri müdehaledennaşı ne türlü mazarratlar hasıl olmuştur ve bu memurlar hezarkere usulu medeniyet ve insaniyete suluk etmekliğimiz için bağırıp çağırmışlardır. Lakin nice kere bu evza-ı mileli muhtelifinin

mutferrikan menafını istihsal yolunda derecei etrafa getirmişler ve bunun daha fenası efrat, menfaatlaeri hakkında dahi istimal etmekte bulunmuşlardır. Şimdi nizamı serbesthane vaaz olundukta devletin esasına kuvvet gelip müdahalatı ecnebiyeden kurtulup ve mezahibi muhtelifede bulunan her kavim hakkında müsavat hasıl edip cümlesinin vasi ve hamisi olur.

Evet Şefketli Efendim ! Devleti kurtarınız; zira zaman acele ediyor. Ecdadımızın devletini kuratrınız ve kurtarınız o devleti ki, bunca gözyaşları ve kanlar dökerek vücuda gelmiştir. Vakıan onun şanı tarihince alidir. Ancak şimdiki hali pek mahalli teessüftür ve bu halin ağırlığı sizin kalbinize elbette ne derece ağır basar. Haricde herşey bizi korkutur. Dahilde harabiyet ve izmihlal alametleri hauf verir. Zatı şahanenizin müslüm.

Mabadı Var.